

STATUTUL SINTACTIC AL ADVERBELOR *CÂTE* ȘI *VREO**

MARINA RĂDULESCU SALA
Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”

1. În limba română, adverbele *câte* și *vreo*¹ funcționează în 2 tipuri de structuri:
- în vecinătatea numeralului cardinal (*câte/vreo doi*);
- în vecinătatea unor pronume (sau adjective) nehotărâte, fiecare adverb selectând alte unități pronominale (*câte ceva*, *câte unii (oameni)*, *câte puțin (lapte)* etc., dar *vreo câțiva (oameni)*).

În ambele tipuri de structuri, adverbele *câte* și *vreo* precedă numeralul sau pronumele/adjectivul nehotărât. Mă voi referi, în primul rând, la structurile cu numerale cardinale care, de altfel, sunt și cele mai obișnuite.

2. În descrierile tradiționale, adverbele *câte* și *vreo* sunt analizate împreună cu numeralul următor, dar primesc interpretări diferite:

(a) structura [*câte* + numeral] este considerată o locuțiune² care constituie partea de vorbire numită **numeral distributiv**, cu diverse funcții sintactice, de ex.:

- (1) *Au primit burse **câte doi** studenți din fiecare grupă* (= atribut adjectival exprimat prin numeral distributiv cu valoare adjectivală)
- (2) *Au primit burse **câte doi** dintre studenții din fiecare grupă* (= subiect exprimat prin numeral distributiv cu valoare substantivală);

(b) structura [*vreo* + numeral] este considerată, în schimb, un **grup de cuvinte** autonome (= sintagmă) prin care se exprimă aproximația numerică³, construcție care, sintactic, reprezintă o parte de propoziție dezvoltată (adverbul neavând funcție sintactică de sine stătătoare), de ex.:

* O parte dintre problemele discutate aici au fost prezentate, în altă formă, într-o comunicare ținută la colocolviul internațional *Limba română – abordări tradiționale și moderne* ediția a II-a, Cluj-Napoca, 6-7 mai, 2011.

¹ Nu interesează aici situațiile în care omonimele acestor lexeme sunt adjective pronominale subordonate unui substantiv cu care se acordă, de tipul *câte flori* (fem., pl.) sau *vreo floare* (fem., sg.).

² Avram [1997]: 139.

³ Avram [1997]: 141.

- (3) *Au primit burse vreo doi studenți* (= atribut adjectival dezvoltat exprimat prin numeral cardinal cu valoare adjectivală, precedat de adverbul *vreo*)
- (4) *Au primit burse vreo doi dintre studenți* (= subiect dezvoltat exprimat prin numeral cardinal cu valoare substantivală (pronominală)⁴, precedat de adverbul *vreo*).

Lucrurile se complică însă dacă o construcție de aproximare, care conține deja un adverb fără funcție sintactică autonomă, este la rândul ei precedată de un adverb de restricție, tot fără funcție sintactică de sine stătătoare, partea de propoziție (atribut adjectival sau subiect, în exemplele de mai sus) devenind, în felul acesta, „supradezvoltată”:

- (5) *Au primit burse numai vreo doi (studenți) din fiecare grupă.*

Nesatisfăcător în ceea ce privește acest tip de analiză este și faptul că, în structuri sintactice cum sunt cele de sub (3), (4) și (5), un segment sau chiar două segmente, purtătoare de informație semantică, sunt considerate a fi „fără funcție sintactică”.

3. În GBLR⁵ descrierea Grupului Nominal (GN) beneficiază de o nouă interpretare, similară ca viziune cu descrierea Grupului Verbal (GV), ceea ce presupune, în primul rând, o diferențiere a constituenților grupului din punctul de vedere al funcțiilor lor sintactice, spre deosebire de abordarea tradițională, în cadrul căreia se recunoaște o singură funcție sintactică în GN, toți termenii subordonați unui substantiv / pronume / numeral (cu valoare pronominală) fiind etichetați drept *attribute*. În al doilea rând, în acest tip de descriere se operează o ierarhizare a constituenților după criteriul gradului de coeziune față de centrul nominal, care constituie elementul regent / central al grupului.

Trebuie menționat, de asemenea, faptul că în structura de ansamblu a propoziției (sau a frazei) orice GN reprezintă un constituent al unui grup sintactic ierarhic superior, care este Grupul Verbal având drept centru verbul-predicat. În cadrul GV, un GN poate ocupa diverse funcții sintactice: subiect, complement (direct, indirect etc.), nume predicativ, circumstanțial etc.

3.1. Conform descrierii din GBRL, în GN poziția sintactică de *centru* al grupului poate fi ocupată de

(a) un substantiv prototipic (*mâța blândă*), un pronume (*niciunul dintre ei*) sau un numeral pronominal (*trei dintre ei*);

(b) un substantiv postverbal (*sosirea târzie a primăverii*), postadjectival (*blândețea dubioasă a mâței*) sau „relațional” (*prietena mea bună*).

Dacă GN se subsumează tipului (a), în structura sa, în afară de *centru*, se identifică patru funcții sintactice (voi folosi tehnica de reprezentare grafică din GBLR):

⁴ Avram [1997]: 130.

⁵ *Gramatica de bază a limbii române*, Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.

- *Determinant* ([_{GN} [*mâța*]_{Centru+Det}], [_{GN} [*două*]_{Det} *mâțe*]_{Centru}] etc.);
- *Modificator* ([_{GN} *mâța*]_{Centru+Det} [*blândă*]_{Modif}] etc.);
- *Cuantificator* ([_{GN} [*aceste*]_{Det} [*două*]_{Cuant} *mâțe*]_{Centru}] etc.);
- *Posesor* ([_{GN} *mâța*]_{Centru+Det} [*mea*]_{Pos}] etc.).

Dacă GN se subsumează tipului (b), în structura sa apare și funcția sintactică de *Complement* ([_{GN} *referirea*]_{Centru+Det} [*constantă*]_{Modif} [*la trecut*]_{Compl}, [_{GN} *prietena*]_{Centru+Det} [*mea*]_{Compl} [*bună*]_{Modif}] etc.), component obligatoriu provenit din configurația sintactico-semantică a verbului ori a adjectivului din care derivă substantivul-centru sau din semantica substantivului relațional⁶.

Componentul „privilegiat” din GN (similar Subiectului din GV, calificat drept „complement privilegiat”) este Determinantul, care „actualizează” conceptul exprimat prin substantiv (îl „leagă” de referent și îl integrează într-un enunț).

3.2. În aceeași lucrare, și clasa lexico-gramaticală a numeralului a fost reconsiderată. Astfel, se arată că fac parte din această clasă *numai* numeralele cardinale și cele ordinale care, pe lângă informația de natură numerică, au în comun și particularități morfosintactice similare cu cele ale unor pronume-substitute (demonstrative, interogative, nehotărâte, negative), care funcționează atât ca pronume, cât și ca adjective pronominale. Toate celelalte subtipuri (multiplicativele, fracționarele, adverbialele, distributivele și colectivele) au fost repartizate, pe baza caracteristicilor lor formale și a comportamentului sintactic, în alte clase lexico-gramaticale (= părți de vorbire)⁷.

În aceste condiții, așa-zisele „numerale distributive” formate din semiadverbul *câte* + numeral cardinal (*câte doi / două, câte nouă* etc.) au fost interpretate drept sintagme analizabile numite **construcții distributive**, având același statut sintactic ca și sintagmele analizabile formate din semiadverbul *vreo* + numeral cardinal (*vreo doi / două, vreo nouă* etc.) numite **construcții de aproximare**.

4. Voi încerca, în continuare, să clarific ce funcție sintactică au semiadverbele *câte* și *vreo* în Grupurile Nominale care conțin numerale cardinale, adoptând tipul de analiză sintactică și tehnica de reprezentare grafică propuse în GBLR.

4.1. Semiadverbele *câte* și *vreo* funcționează în Grupuri Nominale în care precedă un numeral cardinal

- cu valoare adjectivală (în GN cu centru un substantiv, unde, în absența Determinantului, numeralul preia funcția acestuia)

(6) *Citește* [_{GN} [*câte / vreo*]_{Adjunct} [[*două*]_{Det} *cărți*]_{Centru}]_{CD} *pe săptămână*.

- cu valoare pronominală (în GN al cărui centru este numeralul cardinal)

(7) *Are de citit multe cărți, dar citește doar* [_{GN} [*câte / vreo*]_{Adjunct} *două*]_{Centru}]_{CD} *pe săptămână*.

⁶ Pentru detalii privind funcțiile sintactice din GN, cf. GBLR: 79-82 și 362-389

⁷ GBLR: 180-181

În ambele exemple de mai sus, Grupurile Nominale care conțin câte un numeral cardinal au funcția sintactică de complement direct (CD). Deși structura sintactică a celor două GN este diferită, adverbele *câte* și *vreo* sunt considerate, în ambele situații, componente ale GN în cadrul cărora îndeplinesc funcția sintactică de Adjunct al unui Centru *determinat* fie explicit (ca în (6)), fie implicit (ca în (7)), dat fiind că numeralul cardinal este considerat a fi un cuvânt inerent determinat nedefinit).

4.2. Poate fi însă cuvântul Adjunct interpretat drept termen ce denumește o „funcție sintactică”, în cadrul sistemului terminologic din GBLR?

În capitolul *Glosar*, în legătură cu termenul Adjunct se dau următoarele explicații: „Component facultativ al unor grupuri sintactice (GV, GAdj, GAdv), neimplicat în matricea semantică a centrului. Alegerea adjunctului este sintactic liberă, fiind determinată numai de necesități semantice și enunțiative (de ancorare spațio-temporală a predicăției, de caracterizare modală sau cantitativă, de indicare a cauzei, a scopului sau a consecinței, a instrumentului, a asocierii, de limitare a predicăției etc.). Realizarea tipică a **poziției** (subl. mea, MRS) de adjunct o reprezintă **funcția sintactică** (subl. mea, MRS) de circumstanțial din GV (*Vorbește aici/ acum/ incoerent/ la microfon* etc.), din GAdj (*bolnav la pat/ psihic/ de trei zile* etc.), din GAdv (*mai departe cu doi kilometri*). În grupul adjectival și în cel adverbial, apar și adjuncti realizați prin mărci de gradare, de aproximare, de modalizare (*teribil de urât, oarecum urât, cică urât*).⁸ Și, în altă parte: „**Adjuncții** apar la al doilea nivel de proiecție, incluzând componentele neimplicate în matricea semantică și sintactică a centrelor, componente facultative, suprimabile. [...] Poziției sintactice a adjunctilor îi corespund, în planul funcțiilor sintactice, **circumstanțialele**, diferențiate între ele atât ierarhic, cât și semantic.”⁹

Din citatele de mai sus înțelegem că Adjunct este un termen generic care desemnează o clasă de constituenți facultativi ai grupului sintactic, care apar la al doilea nivel de proiecție (proiecția maximală), în opoziție cu termenul generic Complement care desemnează o clasă de constituenți obligatorii ai grupului sintactic, implicați în matricea semantică și sintactică a centrului, care apar la primul nivel de proiecție (proiecția minimală). Termenul generic de Adjunct, ca și termenul generic de Complement, denumește așadar o **poziție sintactică** în ierarhia constituenților grupului sintactic în raport cu centrul de grup, în funcție de nivelul de proiecție la care apar. Nici termenul de Adjunct, nici cel de Complement nu denumesc „funcții sintactice”. În GV, poziția sintactică de Complement se realizează (actualizează) prin funcții sintactice diverse (subiect, complement direct, nume predicativ, complement circumstanțial etc.), după cum poziția sintactică de Adjunct (termen sinonim cu Circumstanțial) se realizează (actualizează) prin funcții sintactice diverse (circumstanțial de loc, circumstanțial de mod, circumstanțial instrumental, circumstanțial de relație etc.).

Din păcate, în GBLR nu am găsit clarificări legate de Adjuncții din GN. Încercând să aplicăm la GN cadrul teoretic detaliat mai sus pentru GV (valabil și pentru GAdj sau

⁸ GBLR: 655.

⁹ *Ibidem*, *Introducere*, p. 25.

GAdv), am putea spune că, în structura GN, la primul nivel de proiecție apare numai Determinantul (dacă Centrul este un substantiv prototipic) sau Determinantul și Complementul (dacă Centrul este un substantiv postverbal, postadjectival sau relațional), toți ceilalți constituenți ai grupului (Modificatorul, Cuantificatorul și Posesorul) fiind componenți facultativi, care apar la al doilea nivel de proiecție, deci... Adjuncți!

- (8) *Îi plac merele și mănâncă* [_{GN} [câte]_? unu_{Centru+Det} [mare]_{Modif}]_{CD} *pe zi*
vs
(8') *Îi plac merele și mănâncă* [_{GN} unu_{Centru+Det}]_{CD} *pe zi*.

Consider că termenul de Adjunct nu poate fi folosit pentru a califica funcția sintactică a semiadverbelor *câte* și *vreo* în opoziție cu Modificatorul, Cuantificatorul și Posesorul, pentru că și aceștia sunt, la rândul lor, Adjuncți (= constituenți suprimabili).

5. Ar fi necesar, așadar, să se găsească un termen specific pentru a denumi **funcția sintactică** pe care o îndeplinesc în GN (cu numeral cardinal) adverbele *câte* și *vreo*, care ocupă **poziția sintactică** de Adjuncți, ca și Modificatorii sau Posesorii (la dreapta centrului) sau Cuantificatorii (la stânga centrului, după Determinant).

5.1. O primă sugestie ar fi încadrarea lor într-o subclasă a particulelor (mărcilor) focale sau restrictive, justificată prin calitatea lor de semiadverbe, precum și prin poziția lor în grup (la stânga centrului), considerându-le deci **mărci distributive/ de aproximare**.

Soluția nu este însă validă, în primul rând deoarece semiadverbele *câte* și *vreo* nu sunt în distribuție complementară cu mărcile focale (Mf), ci pot fi coocurente cu acestea: [**măcar**_{Mf} [_{GN} [vreo]_? doi (studenti) din fiecare grupă]], [**chiar/ numai**_{Mf} [_{GN} [câte]_? doi (studenti) din fiecare grupă]]; în al doilea rând, după cum se vede din scheme, semiadverbele *câte* și *vreo* sunt **constituenți** ai GN (cu numeral cardinal), în timp ce mărcile focale consacrate (*măcar*, *chiar*, *numai*, și etc.) sunt exterioare grupului și se atașează la extremitatea stângă a oricărui grup sintactic: **Măcar**_{Mf} [_{GV} să plece_{Centru} [_{GAdv} acasă]_{Circ}]], [_{GV} Vine [**și**_{Mf} [_{GAdv} mâine]]]_{Circ}] etc.

5.2. O altă sugestie ar putea fi termenul de **predeterminant**, dar într-o accepțiune diferită de cea consacrată în teoriile lingvistice anterioare¹⁰.

Chiar dacă restrângem sensul termenului la cel literal (= constituent al GN plasat înaintea determinantului), *vreo* și *câte* sunt „predeterminanți” numai în structuri ca cea din exemplul (6), nu însă și în structuri de tipul

- (9) [_{GN} [Cele]_{Det} [vreo]_? [trei]_{Cuant} cărți_{Centru} [cite]_{Modif}]_S *nu sunt suficiente*.
unde semiadverbul apare *după* determinant.

5.3. Un alt termen la care, după părerea mea, se poate face apel, modificându-i semnificația consacrată în diverse teorii lingvistice, este cel de **specificator**¹¹.

¹⁰ Unde desemnează o clasă de „adjuncți nominali cu funcție de individualizare și de cuantificare”, de ex. **toți acești elevi**, engl. **all the time** (Pană Dindelegan, în *Dicționar de științe ale limbii*, s.v. *predeterminant*).

Pentru a deveni adecvat denumirii funcției sintactice a semiadverbelor *câte* și *vreo* din GN, termenul de Specificator ar putea fi definit astfel: constituent al GN situat la stânga centrului, a cărui prezență este condiționată de existența în GN a unui numeral cardinal cu funcție sintactică de Determinant sau de Cuantificator, ori în ipostază de Centru al grupului:

- (10) *Citește* [_{GN} [**câte**]_{Spec} [[*trei*]_{Det} *cărți*_{Centru}]]_{CD} *pe săptămână*.
 (11) [_{GN} [*Cele*]_{Det} [[**vreo**]_{Spec} [[*trei*]_{Cuant} *cărți*_{Centru} [*citite*]_{Modif}]]_S *nu sunt suficiente*.
 (12) *Are multe cărți, așa că îmi dă și mie* [_{GN} [**vreo / câte**]_{Spec} *trei*_{Centru}]]_{CD} *pe săptămână*.

În (10), parantezele duble marchează faptul că Specificatorul *câte* se atașează la nivelul grupului sintactic intermediar [*trei cărți*], și nu numai la nivelul Determinantului *trei* sau la nivelul Centrului substantival; întregul GN, din care face parte și semiadverbul [*câte trei cărți*], are funcția sintactică de complement direct.

În (11), este aceeași situație: parantezele duble marchează faptul că Specificatorul *vreo* se atașează la nivelul grupului sintactic intermediar [*trei cărți citite*], precum și faptul că Determinantul *cele* se plasează la nivelul grupului sintactic intermediar [*vreo trei cărți citite*]; întregul GN [*cele vreo trei cărți citite*] are funcția sintactică de subiect.

În (12), Specificatorul (*vreo* sau *câte*) se atașează direct Centrului exprimat prin numeral cardinal, care este inerent (prin semantica sa) determinat nedefinit; GN [*vreo / câte trei*] are funcția sintactică de complement direct.

Termenul Specificator, în loc de Adjunct, se poate aplica și pentru denumirea funcției sintactice a semiadverbelor *câte* și *vreo* în construcțiile în care sunt urmate de alte cuvinte cu sens cantitativ (unele pronume / adjective nehotărâte), de tipul celor menționate *supra*, sub 1.

Tot termenul de Adjunct se folosește și în descrierea unor Grupuri Prepoziționale (GPrep)¹², de tipul:

- [_{GPrep} *pe*_{Adjunct} [*la*_{Centru} *prânz*_{Compl. al prep.}]] > [_{GPrep} *pe*_{Spec} [*la*_{Centru} *prânz*_{Compl. al prep.}]]
 [_{GPrep} *cam*_{Adjunct} [*cu*_{Centru} *greutate*_{Compl. al prep.}]] > [_{GPrep} *cam*_{Spec} [*cu*_{Centru} *greutate*_{Compl. al prep.}]]
 [_{GPrep} *mai*_{Adjunct} [*la*_{Centru} *vale*_{Compl. al prep.}]] > [_{GPrep} *mai*_{Spec} [*la*_{Centru} *vale*_{Compl. al prep.}]]

¹¹ Termenul apare în teoria X-bară (formulată de Ray Jackendoff – 1977), preluată (după 1980) în varianta GB a gramaticii generative a lui Chomsky; la Jackendoff, termenul de „specificator” se referă la o clasă restrânsă, cuprinzând determinanți (în GN) sau cuvinte de gradare (în GAdj și GAdv), care „specifică” referința centrului; cf. și Pană Dindelegan, în *Dicționar de științe ale limbii*, s.v. *specificator*. În dezvoltări teoretice ulterioare (Speas – 1991, Webelhuth – 1992), citate de Cornilescu (1995: 111-114), termenul ajunge să acopere o gamă mai largă de constituenți situați **înaintea** centrului de grup (inclusiv un GN, de ex. *Aliajul conține* [_{GN} [_{GN} **o treime**]_{Spec} *oțel*_{Centru}]]_{CD}); cf. și Barbu 2004: 59-61.

¹² GBLR: 327.

Cred că termenul de Specificator s-ar putea utiliza în locul celui de Adjunct și în descrierea structurilor de mai sus, mai ales a primei, în care GPrep [*la prânz*] este precedat de *pe* cu valoare de semiadverb de aproximare. În ceea ce privește ultimele două exemple, mă întreb dacă semiadverbele *cam* și *mai* n-ar putea fi interpretate și drept mărci focale.

6. Dacă se acceptă sugestia mea, care completează descrierea din GBLR, s-ar putea spune că în GN cu centru un substantiv prototipic se identifică **cinci** (nu patru) funcții sintactice (Determinant, Modificator, Posesor, Cuantificator și Specificator), la care se adaugă, în GN cu centru un substantiv postverbal sau postadjectival ori un substantiv relațional, și funcția sintactică de Complement. Funcția de Specificator apare și în GN cu centru un numeral cardinal pronominal (GN_{Num}).

BIBLIOGRAFIE

- Avram, Mioara, [1997], *Gramatica pentru toți*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Humanitas.
- Barbu, A. M., 2004, *Sintaxa determinantilor. Analiză lingvistică și aplicație computațională*, București, Editura All Educațional.
- Cornilescu, A., 1995, *Concepts of Modern Grammar. A Generative Grammar Perspective*, București, Editura Universității din București.
- Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2001.
- GBLR = *Gramatica de bază a limbii române*, Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.